

ژرفشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

لی شون ادیب و دانشمند ایرانی

مقاله

مقدمه:

کشور پهناور چین و فرهنگ و تمدن کهن آن در طول تاریخ با فراز و نشیب‌های گوناگونی مواجه و با درگیری‌های داخلی و هجوم قبایل غیرمتمدن پیرامونی متعددی روبه‌رو گردیده است که شرح این فراز و فرودها در مجموعه کتاب‌های تاریخی بر جای مانده از آن دوران ثبت و هم اکنون نیز بخش‌های عظیمی از این اسناد و مکتوبات تاریخی در گنجینه‌های ملی این کشور نگهداری می‌شود. حاکمان و امپراتوران سلسله‌های مختلف پادشاهی که یکی پس از دیگری بر این سرزمین حکم رانده‌اند، به‌رغم اختلافات گسترده درنگرش، سیاست، و نحوه اداره امور کشور، در یک زمینه با هم عملاً اتفاق نظر داشته‌اند که همانا اعتلای فرهنگ و تمدن این کشور است. آنان در این زمینه از هیچ تلاش

و کوششی فروگذاری نکرده و همیشه تخبگان فکری، فرهنگی و هنری را چه آنها که شهروند چین بوده و یا از دیگر کشورها قدم به این سرزمین می‌گذاشتند، مورد تکریم و احترام قرار داده و دربار خود را به حضور آنان مزین می‌ساختند. چه بسا شخصیت‌هایی که در کشور خود اصلاً مورد توجه نبودند ولی پس از ورود به چین مورد استقبال امپراتوران قرار گرفته و به عزیزی دربار می‌رسیدند. در این میان سهم فرهیختگان و اندیشمندان ایرانی نیز که ابتدا به صورت تاجر، مبلغ، جهانگرد و یا فرد عادی وارد سرزمین چین شده و رفته رفته پس از بروز لیاقت و شایستگی و استعداد به دربار امپراتوران و حکومت‌های محلی راه یافته و به تدریج به پست‌های کلیدی و مقامات عالیه کشوری و لشکری دست می‌یافتند کم نیست. شخصیت‌های شناخته شده‌ای همچون سید اجل عمر

دوران طلایی حضور اندیشه‌مندان خارجی در چین و نقش شایسته آنان در اعتلا و رونق فرهنگ و تمدن چینی نامبرد. اگرچه ورود شخصیت‌های خارجی به چین در دوران حاکمیت سلسله یوان اغلب به زور و اجبار سپاهیان مغول صورت می‌گرفت، ولی در زمان سلسله تانگ این مهاجرت‌ها بیشتر با رضا و رغبت خود آنان بود که پس از ورود به این کشور به خاطر فضای باز سیاسی و اجتماعی و فرهنگی موجود مجذوب تاریخ و تمدن و جامعه مسالمت‌جوی چین شده و داوطلبانه در آن کشور رحل اقامت افکنده و ضمن کسب فیض و دانش و بهره‌مندی از آبخشور فرهنگ توسعه یافته آن روز چین، دانسته‌ها و اندوخته‌های علمی و فکری و فرهنگی سرزمین خود را نیز در اختیار دربار و جامعه علاقه‌مند و فرهنگ‌پرور و دانش‌دوست چین قرار می‌دادند.

شمس‌الدین^۲، محمد ابن حکیم اصفهانی^۳، لی بای^۴، لی شون و ده‌ها فرد ناشناخته دیگری که تاکنون از نام و خدمات آنان در لابه‌لای صفحات تاریخ اسمی برده نشده و یا هویت ایرانی آنان مجهول مانده است، از جمله اندیشمندان خارجی هستند که همراه با هزاران حکیم و ادیب و هنرمند چینی در تکوین و تکامل فرهنگ و تمدن این کشور نقش اساسی داشته‌اند.

در این زمینه می‌توان از دوران حاکمیت سلسله‌های "تانگ" و "یوان" که اولی به دلیل ثبات سیاسی، آرامش اجتماعی، رونق اقتصادی و شکوفایی فرهنگی و گسترش روابط بین‌المللی و دومی به خاطر ورود گروه کثیری از فرهیختگان و هنرمندان و صنعتگران مناطق غرب چین (ایران - آسیای مرکزی) همراه با لشکریان مغول به چین، به عنوان

براساس آنچه در کتب تاریخی چین آمده است، در دوران حاکمیت سلسله تانگ، بیش از پنج هزار تاجر، فرهیخته، هنرمند و موسیقیدان ایرانی و دیگر ملیت‌ها در شهر چانگ‌ان^۵ پایتخت آن روز چین ساکن و محله‌ها و مراکز فرهنگی و هنری خاص خود را در این شهر دایر و جامعه خارجیان مقیم پایتخت چین را تشکیل می‌دادند که یکی از این افراد خانواده فرهیخته لی شون، مسلمان ایرانی‌الاصل است که در این مقاله به معرفی آثار علمی و ادبی ایشان پرداخته می‌شود.

شرح حال خانواده لی شون

از چگونگی ورود پدر و اجناد لی شون به چین و نام ایرانی آنان که در اواخر دوران حاکمیت سلسله تانگ به عنوان تاجر ادویه‌جات و عطریات از طریق جاده ابریشم وارد چانگ‌ان شدند، در اسناد و مدارک چین ذکری به میان نیامده است، تنها اشاره شده که آنان مسلمان و از اهالی بخارای فارس (ایران) بوده و به امر تجارت می‌پرداختند و با دربار امپراتوری مروادات نزدیکی داشته و به خاطر هدایا و عطریاتی که تقدیم امپراتور کردند مورد توجه پادشاه قرار گرفته و در شهر "چانگ‌ان" مقیم شدند. در سال ۸۸۰ میلادی پس از اشغال پایتخت توسط "هوانگ چائو"^۶ رهبر قیام کشاورزان، خانواده لی شون به همراه امپراتور "شی زونگ"^۷ از "چانگ‌ان" مهاجرت و وارد استان "سی چوان" شدند. در سال ۹۰۷ میلادی "وانگ جیان"^۸ در استان سی چوان یک حکومت محلی به نام کشور "شو"^۹ تشکیل داد. لی شون در شهر "زی جو"^{۱۰} متولد و از همان دوران کودکی به خاطر محیط اجتماعی و مروادات گسترده با خاندان دربار تحت تأثیر فرهنگ چین قرار گرفته و با زبان، فرهنگ و آداب و رسوم چینی آشنا و در محیط دربار پرورش یافت. وی در دوران پادشاهی "وانگ یان"^{۱۱}، جانشین وانگ جیان به عنوان ادیب دربار کشور شو مشهور شد. "لی شوان"^{۱۲} برادر لی شون نیز به عنوان حکیم و تاجری معروف در جامعه آن روز از جایگاه مهمی برخوردار بود و خدمات شایسته‌ای در توسعه مبادلات فرهنگ پزشکی بین چین و فارس از خود بر جای گذاشت و "لی شون شوانگ"^{۱۳} خواهر لی شون نیز که شاعره‌ای معروف و برجسته بود به عنوان سوغلی امپراتور در دربار از موقعیت ممتازی برخوردار و اشعارش مورد ستایش چینیان عصر خودش قرار گرفت.

لی شون به دلیل اصالت ایرانی‌اش "لی بوسه"^{۱۴} (لی فارسی یا ایرانی) نیز نامیده می‌شد. وی که در زمینه ادبیات و علوم پزشکی و داروسازی تبحر زیادی پیدا کرده بود در امتحانات سراسری سلطنتی برای کسب

مقامات عالی‌ه دربار شرکت و پس از کسب لقب علمی "جین شی"^{۱۵} که در آن متن برای خارجیان مقیم چین این موضوع امر نادری بود، به عنوان والی منطقه سی چوان گمارده شد.

در سال ۹۲۵ میلادی حکومت محلی سی چوان توسط "هتو تانگ"^{۱۶} از بین رفت و لی شون ناچار شد با کشتی به شرق و سپس جنوب چین مهاجرت و نهایتاً چند سال آخر عمر خود را در شهر "گوانجو"^{۱۷} که یک مرکز توسعه یافته تجارت بین‌المللی آن زمان بود، بگذراند.

آثار علمی و تألیفات لی شون در زمینه علم پزشکی و داروهای

گیاهی

چینی‌ها از گذشته‌های دور مهارت خاصی در زمینه علوم پزشکی و داروهای گیاهی داشته و به آن علاقه‌مند بودند. به همین دلیل تلاش می‌کردند با استفاده از دانش ملل دیگر بر علم خود بیافزایند. در دوران رونق جاده ابریشم به ویژه در دوران سلسله تانگ مهارت‌ها و تجارب سنتی و داروهای گیاهی، یکی از کالاهایی بود که بین ایران و چین و چین و سایر کشورها مبادله و مورد توجه محافل علمی قرار می‌گرفت. اطلاعات مربوط به این علم به صورت کتاب‌ها و نسخه‌های پزشکی فراوانی از این دوران به یادگار مانده است که از میان آنان دو کتاب معروف در خصوص داروهای خارجی وارده به چین به چشم می‌خورد که یکی از آنان با عنوان **داروهای گیاهی خارجی** به قلم شخصی به نام "جنگ چیان"^{۱۸} و دیگری به نام **داروهای گیاهی دریایی** است توسط لی شون به رشته تحریر در آمده است. کتاب اول در خصوص داروهای گیاهی وارد شده به چین از طریق جاده ابریشم زمینی است و دیگری مشخصات و آثار و خواص داروهای گیاهی خارجی وارد شده از طریق دریا به چین را تشریح کرده است.

از آنجا که پدر و پدر بزرگ لی شون تاجران معروف ادویه از ایران به چین بودند، لی شون با خواص و کارایی داروها کاملاً آشنا بود و کتاب **داروهای گیاهی دریایی** وی نخستین کتاب در موضوع خود محسوب می‌شود که در طول تاریخ مورد توجه حکیمان طب سنتی و داروهای گیاهی بوده است. اگرچه متن اصلی کتاب **داروهای گیاهی دریایی** لی شون در حال حاضر در دست نیست، ولی بسیاری از مطالب و موضوعات آن توسط دیگران در کتاب‌های طب سنتی چین نقل شده است.

بر اساس تحقیقات صورت گرفته توسط پژوهشگر مسلمان خانم ما فویوه^{۱۹} مجموعه کتاب **داروهای گیاهی دریایی** لی شون ۶ جلد بوده که جلد اول آن به معرفی داروهای به دست آمده از انواع سنگ‌های

وی با تألیف مجموعه داروهای گیاهی در یابی نه تنها علم پزشکی چین را غنی تر ساخته و راه ورود فرهنگ پزشکی و داروهای خارجی به این کشور را باز کرده، بلکه زمینه را برای مبادلات فرهنگی و علمی بین چین و کشورهای خارجی به ویژه ایران فراهم ساخته است.

محققین و نویسندگان طب سنتی و داروهای گیاهی چین که پس از دوران لی شون در این زمینه آثاری از خود بر جای گذاشته اند، اغلب در آثار خود از نوشته‌ها و دستاوردهای علمی لی شون در حد زیادی استفاده کرده اند که از جمله می‌توان از "تانگ شن وی" ۲۱ محقق دوران سلسله "سونگ" و "لی شی جن" ۲۲ مؤلف هم عصر سلسله "مینگ" نام برد.

اشعار و تألیفات ادبی لی شون

لی شون به خاطر ذوق سرشار و دانش فراوانی که داشت علاوه بر تألیف و تحقیق در زمینه علوم پزشکی و داروهای گیاهی، در زمینه ادبیات و شعر تلاش کرده است که او را در ردیف شخصیت‌های مهم ادبی و شاعران مشهور عصر خود قرار می‌دهد. وی با وجود اینکه اصالتاً اهل چین نبود ولی از نظر ادبی و سرودن شعر به زبان چینی جزو معدود شعرای هم عصر خود است که آثار و اشعارش در ردیف شعرای معروف چین و در کنار مجموعه اشعار آنان قرار گرفته است.

مجموعه اشعار وی در کتابی با عنوان **مجموعه ششم‌های سبزی** جمع‌آوری و منتشر شده بود که متأسفانه این مجموعه هم اکنون در دسترس نیست ولی در کتاب **مجموعه گل‌ها** که به همت شخصی به نام "جانو چوتنگ زو" ۲۳ در سال ۹۴۳ میلادی که آثار شاعران دوران پادشاهی "شو غربی" را جمع‌آوری کرده است، ۳۷ شعر از اشعار لی شون نیز دیده می‌شود. همچنین در کتاب دیگری با عنوان **مجموعه زون چیان** ۲۴ ۱۸ شعر از سروده‌های لی شون آورده شده است. همچنین این اشعار در **مجموعه اشعار سلسله تانگ** شامل ۵۰۰ شعر از ۵۵ شاعر گردآوری شده توسط "پانگ دینگ چو" ۲۵ که در دوران سلسله "چینگ" تدوین شده و کتاب **گزیده‌ای از اشعار مناطق خارجی** که توسط "شیا چانگ تائو" ۲۶ در همان دوران شامل ۲۸۹ شعر از ۳۶ شاعر تألیف شده است، درج است. که در هر دو کتاب اشعار لی شون از نظر تعداد در جایگاه پنجم قرار دارند.

بنا به نوشته‌های کتاب‌های فوق و همچنین شخصیت‌های ادبی، اشعار لی شون از نظر سبک و مضامین با آثار شعرای چینی فرق داشته و از ویژگی خاصی برخوردار است که این سبک در اشعار شاعران پس از وی تأثیر گذاشته و سبک شعری جدیدی را در سروده‌های شعرای چینی

معنی اختصاص داشته که در آن مشخصات و خواص ۱۳ دارو تشریح شده است. جلد دوم مربوط به داروهای برگرفته از گیاهان بوده که شامل ۲۸ نوع داروی گیاهی و جلد سوم مربوط به داروهای برگرفته از انواع چوب‌ها است که در آن به تشریح ۴۸ نوع دارو پرداخته شده است. جلد چهارم در خصوص داروهای سنتی به دست آمده از حیوانات بوده که در آن به معرفی ۳ نوع دارو پرداخته شده است. جلد پنجم داروهای حاصله از ماهی‌ها و کرم‌ها ذیل ۱۷ نوع دارو تشریح گردیده و جلد ششم درباره خواص داروهای به دست آمده از میوه‌ها است که در آن ۱۲ نوع دارو معرفی شده است. در این کتاب‌ها اسم داروها، محل تولید، شکل ظاهری، کیفیت، ارزش دارویی، نحوه جمع‌آوری، روش پخت و آماده‌سازی، مزه، کیفیت تأثیرگذاری، نوع بیماری که با آن مداوا می‌شود، چگونگی تجویز، نحوه استفاده و پرهیزهایی که بیمار پس از استفاده آن می‌بایست رعایت کند و سایر مسائل مرتبط به صورت کامل تشریح شده و درباره آنان توضیحات لازم داده شده است.

لی شون در این مجموعه به معرفی ده‌ها نوع داروی معطر که بیشتر توسط تجار فارس (ایران) به چین وارد و استفاده قرار می‌شد نیز پرداخته که برخی از آنان دارای خواص چاشنی و یا برای زیبایی صورت و مو مورد استفاده خانواده‌های امراء و نجیب زادگان دربار قرار می‌گرفت.

لی شون همچنین خدمات بزرگی در زمینه پژوهش پیرامون خاصیت داروها انجام و در این زمینه ابتکارات قابل توجهی به خرج داده و نواقص کتاب‌های معتبر گذشته همچون "داروهای گیاهی شن نونگ" ۲۰، "یادداشت‌های پزشکان معروف"، "داروهای گیاهی تانگ"، "داروهای گیاهی خوراکی" و غیره را که پیش از ایشان نوشته شده رفع و اصلاحاتی در آنان به وجود آورده و اشتباهات آنان را برطرف کرده بود. لی شون برای نوشتن کتاب خود اکثر منابع و کتاب‌های نوشته شده در دوران سلسله‌های "هان"، "هان جنوبی و شمالی" و "تانگ" همچون "یادداشت جو"، "کتاب هان"، "یادداشت مناطق غربی"، "تاریخ تانگ" و... را مورد مطالعه قرار داده که از این امر می‌توان دریافت وی کاملاً با فرهنگ و زبان چینی دوران خود آشنا بوده و به مدارک تاریخی چین مراجعه و از آنان استفاده نموده است.

به وجود آورده و ادبیات منظوم چین را غنی تر ساخته است. نوآوری، توصیف زیبایی‌های عشق، ستایش از گوشه نشینی و تصویر سازی از مناظر طبیعی و نازک خیالی در اشعار لی شون موجب شده است که در کتاب **مجموعه گل‌ها** از اشعار وی به عنوان برجسته‌ترین اشعار نام برده شود.

ویژگی‌های اشعار لی شون

۱. نادیده گرفتن افتخارات علمی و مقامات دولتی، جست‌وجوی زندگی آرام و بدون دغدغه از جمله ویژگی‌های آثار لی شون است که در شعر ماهیگیر وی به چشم می‌خورد.

در طول ده کیلومتر راه آبی تا ناحیه "تانگ من" خواندن کتاب در حال دراز کشیدن در قایقی که حرکت می‌کند و کوچک شمردن افتخارات علمی و پست‌های اداری نباید گفت، ماهیگیر تنها ماهی صید می‌کند دریاچه محل زندگی، قایق خانه، و ماهی و برنج غذای همیشگی من است. جامی پر از شراب قفسه‌ای سرشار از کتاب قارغ از آرزوی شهرت و پول

۲. ابراز احساسات درونی از طریق توصیف مناظر زیبای طبیعت به‌ویژه منظره جنوب رودخانه "یانگ تسه" از دیگر ویژگی‌های شعر لی شون است که در شعر "روستاهای جنوب چین" بیان شده است.

هلال ماه در آسمان
دود آسپزخانه از دور پیداست
صیاد مروارید همیشه همراه موج به دریا می‌رود
قایق از ناحیه زیبای "گوی شه" می‌گذرد
عصر، شراب بهاری می‌خورد
و قایق را در ساحل دریاچه
به بید مجنون می‌بندد.

و یا در شعر دیگری به نام "خه جوان"^{۲۷} می‌گوید:

به خاطر دوری
از وطن خبر و نامه‌ای دریافت نکرده‌ام
سنگینی غم و اندوه در سینه مانده
از دختران زیبای کنار گل‌ها دل‌تنگم

در سایه نور درخشان ماه
و باد ملایم بهار
افسوس می‌خورم.

۳. یاد کردن از گذشته و نگرانی از وضعیت موجود یک روش نگارشی بین ادیبان چین بوده است که این خصلت در اشعار لی شون نیز دیده می‌شود.

معبد قدیمی در بالای کوه،
و بنای کاخ اقامت موقت در کنار رودخانه
صدای موج دریا در گوش
و منظره کوه پیش رو
گذشته‌ها پی در پی از خاطر می‌گذرند
ابر از صبح تا غروب می‌بارد
گل‌ها از بهار تا پاییز شکوفه می‌کنند
میمون‌ها نباید سکوت را بشکنند
چون مسافران نگران می‌شوند.

ده سال است که گوشه نشینم
در آب و هوای طبیعی
آزادانه زندگی می‌کنم
گاهی با شادی و خوشحالی قایق می‌رانم
آن هم فقط برای یافتن حقیقت
نه برای ماهیگیری.

۴. بیان زیبایی‌های عشق و طراوت و شادابی خاص آن از دیگر ویژگی‌های شعر لی شون به حساب می‌آید.

غروب هنگام فراغت،
گل سیب صحرائی را تماشا می‌کردم.
دختری دیدم آزاد از قید و بند زندگی
سنتجاق سری همچون گل زیبا بر گیسو داشت
و گوهرهای زینتی
بین موهای سیاهش برق می‌زد
بوی معطر پوست سفیدش
از لباس گلدارش به مشام می‌رسید
در آفتاب لب بام ایستاده
و در اندیشه بود.

یکی از سبک‌های ادبی معروف در دوران لی شون، سبکی به نام "چی"^{۲۸} بود که برای همراهی با نواختن موسیقی سروده می‌شد. این

منابع:

۱. یانگ جین، لی شون انلیشمند فارسی - چینی، مجله در *اسمه قومیة هوی*، شماره ۳ سال ۲۰۰۳.
۲. لین سونگ، لی شون (لی فارسی) شاعر مناطق غربی، نشریه علمی دانشگاه مرکزی اقلیت‌های قومی چین - پکن.

پانوشت‌ها:

- 1- Li Xun
- ۲- استاندار استان یونن چین در عصر مغولان که به شدت مورد اعتماد قویلیای خان بود.
- ۳- شخصیت علمی مورد اعتماد دربار که تحولات مثبت زیادی در سیستم آموزشی چین به وجود آورد.
- ۴- شاعر و ادیب مشهور چینی که اصالتا اهل ایران بوده است.
- ۵- Chang An. یکی از قدیم‌ترین پایتخت‌های چین که امروزه به شهر شی ان معروف است.
- 6- Huang Chao
- 7- Xi Zong
- 8- Wang Jian
- 9- Shu
- 10- Zi Zhou
- 11- Wang Yan
- 12- Li Shuan
- 13- Li Shun Xuang
- 14- Li Bosi
- ۱۵- Jin Shi. لقب درباری برای افرادی که موفق به پشت سر گذاشتن امتحانات عالی سلطنتی چین می‌شدند به کار گرفته می‌شد.
- 16- Heo Tang
- 17- Guang Zhou
- 18- Zheng Qian
- 19- Ma Fu Yue
- 20- Shen Nong
- 21- Tang Shen Wei
- 22- Li Shi zhen
- 23- Zhao Chong Zhuo
- 24- Zun Qian
- 25- Peng Ding Qiu
- 26- Xia Cheng Tao
- 27- He Zhuan
- 28- Qi
- 29- An Guo
- 30- Wei Zhuang
- 31- Niu Jiao
- 32- Ou Yang Jun

سبک دارای قالب‌های موزون و تعداد معینی واژه (بین ۷-۴ واژه) بوده و ارتباط نزدیکی با موسیقی آن دوران داشت. در واقع اشعار "چی" تلفیقی از زبان موسیقی و شعر بود که ابتدا بین عامه مردم رایج بود و کم‌کم مورد توجه و علاقه ادبا قرار گرفت. اشعار به سبک "چی" لی شون، به خاطر سادگی و موضوعات ساده و تصنیف‌های مردمی و نشاط و پویایی از شهرت فراوانی برخوردار بود.

معروف است که در دوران سلسله "تانگ" موسیقی و آلات موسیقی زیادی از مناطق غربی چین، آسیای میانه و ایران وارد چین شد. به نوشته کتاب *یادداشت موسیقی دوران تانگ جدید*، در میان ده موسیقی درباری دوران سلسله‌های "سوی" و "تانگ یک" موسیقی به نام "انگوا"^{۲۹} وجود داشت که متعلق به بخارا محل تولد اجداد لی شون بود. برخی از سازهای فارس همچون تنبور، دوتار، قانون و کمانچه با همان اسم ایرانی خود وارد چین شده و مورد استفاده قرار گرفت و هم‌اکنون نیز استفاده می‌شود. بدون شک لی شون نیز که تحت تأثیر فرهنگ، ادب و موسیقی ایرانی قرار داشته، به سبک شعری "چی" که مخلوطی از زبان موسیقی و شعر است علاقه خاصی داشته است.

البته هم‌دورانی لی شون با ادبای مشهوری همچون "وی جوانگ"^{۳۰}، "نیو جیانو"^{۳۱}، "او یانگ جون"^{۳۲} که همگی در استان سی جوان زندگی می‌کردند و اغلب به سبک "چی" شعر می‌سرودند نیز در علاقه‌مندی ایشان به خلق آثار به سبک "چی" بی‌تأثیر نبوده است.